

Jan Pallado*

DOM WIELORODZINNY. TRWAŁOŚĆ FORMATU, PRZEMIJANIE RZECZY

Formaty domów wielorodzinnych są przedmiotem klasyfikacji typologicznych współczesnej architektury mieszkaniowej, ale także kanwą inspirujących porównań domów odległych nieraz od siebie w czasie i przestrzeni. Prowadzą one do konstatacji, że podstawowe formaty domów wielorodzinnych są uniwersalne i ponadczasowe. Rzeczy architektoniczne: zespoły zabudowy i domy wielorodzinne, podlegają zużyciu, przekształceniom, wreszcie przemijają. Trwały okazuje się format, który odradza się w kolejnych rzeczach.

Słowa kluczowe: dom wielorodzinny, budynek mieszkalny, zabudowa mieszkaniowa, typologia, format

1. Wprowadzenie

Dom to niezbyt duży budynek mieszkalny, o zwartej, wyodrębnionej bryle i czytelnej, zazwyczaj prostej formie [1]. Dom wielorodzinny, to dom przeznaczony dla więcej niż jednej rodziny, w którym mieszkania są spiętrzone nad sobą [2].

Format to zestaw głównych cech określających strukturę dzieła, zakładający zmienność cech drugorzędnych. Ten termin, powszechnie obecnie stosowany, zwłaszcza w odniesieniu do twórczości audiowizualnej, wydaje się bardziej odpowiedni dla potrzeb niniejszego artykułu niż jego synonimy: wzorzec (rozumiany jako doskonały pierwowzór), typ (kojarzący się z budownictwem typowym) czy szablon (służący do mechanicznego powielania).

W artykule mowa będzie o niektórych formatach zabudowy wielorodzinnej, a przede wszystkim o formatach wybranej grupy domów wielorodzinnych. W pierwszym przypadku format będzie rozumiany jako zestaw cech wspólnych dla określonych sposobów kształtowania zabudowy, w drugim – jako zbiór głównych

cech poszczególnych grup domów wielorodzinnych. Tak określone formaty nie odnoszą się do określonego czasu i miejsca, są uniwersalne i ponadczasowe, i w tym sensie trwałe, podczas gdy rzeczy architektoniczne, a więc określone zespoły zabudowy wielorodzinnej i konkretne domy wielorodzinne, podlegają zużyciu, przekształceniom, wreszcie przemijają.

2. Formaty zabudowy wielorodzinnej

Typologia współczesnej zabudowy wielorodzinnej z trudem dziś nadaża za inwencją twórców architektury mieszkaniowej. Jednocześnie pojawiają się ciekawe i inspirujące próby identyfikacji zbieżnych cech zabudowy mieszkaniowej pochodzącej z różnych epok i różnych kręgów kulturowych.

Trzecie wydanie z 2004 roku monografii *Grundrisatlas. Wohnugsbau/Floor Plan Manual* [3] zawiera wiele przykładów zabudowy mieszkaniowej powstałej po II wojnie światowej, z podziałem na trzy główne grupy typologiczne: zabudowa wielopiętrowa, niska i osiedlowa. Wśród formatów zabudowy wielopiętrowej znalazły się: zabudowa obrzeżna, narożna,

* Pallado Jan, dr hab. inż. arch., prof. PŚI, Politechnika Śląska, Wydział Architektury, Katedra Projektowania Architektonicznego.

jednostronna (*Brandwand/Firewall Buildings*), zabudowa budynkami wolno stojącymi, pojedyncze budynki wolno stojące, wieże mieszkalne, domy tarasowe i struktury zamykające przestrzeń (*Raumbildende Strukturen/Space-enclosing Structures*). Formaty te ilustruje blisko sto przykładów, wskazując na ich trwałość w omawianym okresie i podobieństwo do formatów historycznych, omówionych we wstępie do monografii.

Interesujące próby formatowania nowych rozwiązań zabudowy mieszkaniowej przedstawiają Günter Pfeifer i Per Brauneck w serii publikacji z cyklu *A Housing Typology*, proponując m.in. podział zabudowy wielorodzinnej ze względu na jej układ w planie na ciągi (pojedynczy, podwójny i jednostronny), bloki (ciągły i perforowany), zabudowę uzupełniającą oraz domy wolno stojące [4]. Formaty współczesnej zabudowy wielorodzinnej definiują także, w publikacjach z cyklu *Density Series*, Javier Arpa, Aurora Fernández Per i Javier Mozas. Na uwagę zasługuje zwłaszcza rozbudowana typologia zaproponowana przez Mozasa i Fernández Per, z podziałem najpierw na grupy rozwiązań: domy, bloki, bloki miejskie, budynki wysokie i rozwiązania mieszane, a następnie na kilka lub kilkanaście typów w każdej grupie [5].

Próbę konfrontacji tradycyjnych i współczesnych sposobów kształtowania tkanki miejskiej podjęli Eric Firley i Caroline Stahl, definiując cztery grupy typologiczne: zabudowę atrialną, szeregową wielorodzinną i wydzielone kompleksy (*compounds*) [6]. Wykazując zbieżność cech wybranych przykładów zabudowy mieszkaniowej, bardzo nieraz odległych w czasie i przestrzeni, potwierdzili słuszność tezy o uniwersalności i ponadczasowości niektórych formatów tej zabudowy.

Poszczególne klasyfikacje typologiczne oparte są oczywiście na wybranych kryteriach. Dla potrzeb ni-

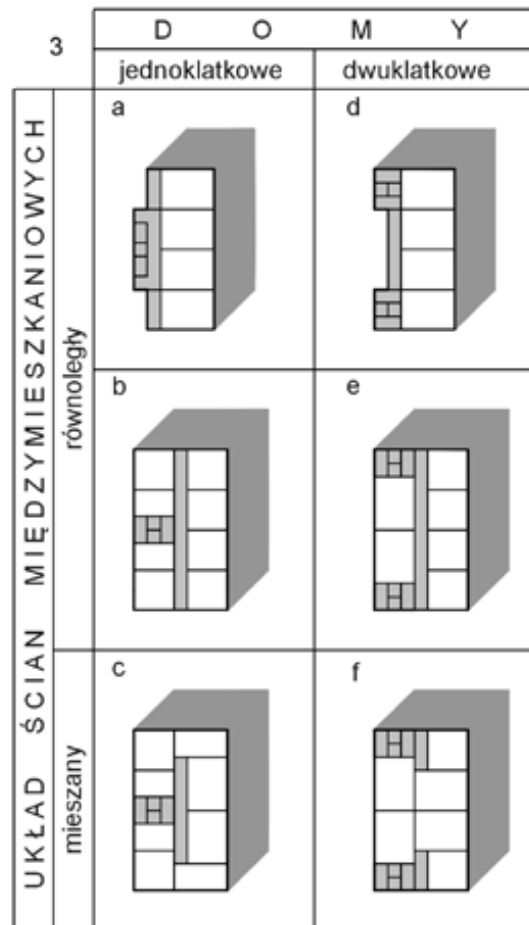
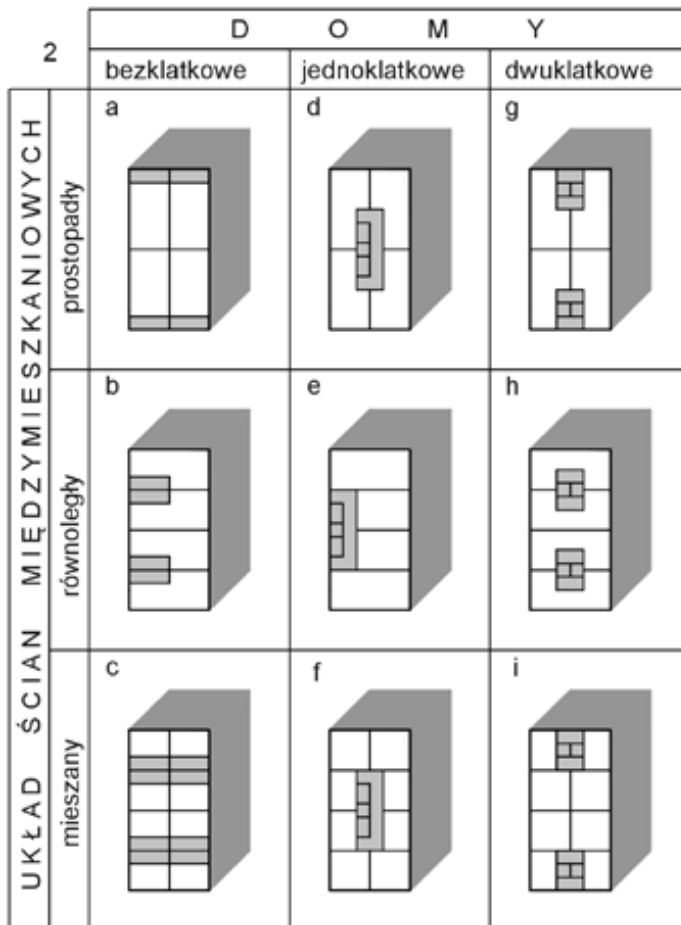
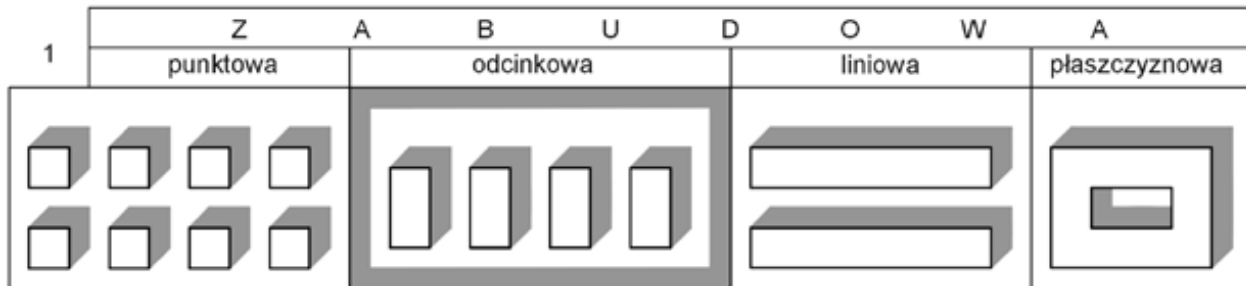
niejszych rozważań przyjęta została klasyfikacja układów zabudowy wielorodzinnej w planie, oparta na podstawowych pojęciach geometrycznych: punkt, odcinek, linia, płaszczyzna, odniesionych do wielkości i kształtu rzutu oraz rozmieszczenia budynków, tworzących poszczególne formaty zabudowy wielorodzinnej (il. 1).

3. Formaty domów wielorodzinnych

Wymienione wcześniej opracowania zawierają także propozycje formatowania domów wielorodzinnych. Szczególnie interesujące są formaty oparte o „typologię dostępu”. Hellmuth Sting wyróżnia jednostki (segmenty) o dostępie wertykalnym, horyzontalnym i mieszanym [7]. Podobną klasyfikację proponują Peter Ebner, Eva Herrmann, Roman Höllbacher, Markus Kuntscher i Ulrike Wietzorrek [8], z tym, że autorzy ci do budynków o dostępie wertykalnym zaliczają także obiekty, w których oprócz klatek schodowych występują krótkie korytarze lub galerie. Pfeifer i Brauneck wyróżniają wielorodzinne domy wolno stojące: bez klatek schodowych (z dostępem do mieszkań położonych na piętrze schodami wewnętrznymi należącymi wyłącznie do tych mieszkań – ten typ został nazwany niezbyt szczęśliwie *Semi – detached*, jakby chodziło o zabudowę bliźniaczą), z klatką schodową, z dostępem z wewnętrznego dziedzińca, hybrydowe i wysokie [9].

W niniejszym artykule przyjęto podział domów wielorodzinnych na bezklatkowe (to odpowiednik formatu określonego przez Pfeifera i Braunecka jako *Semi detached*), jednoklatkowe i dwuklatkowe (il. 2). Odpowiednikiem kategorii określonej przez wymienionych autorów jako domy hybrydowe są tu domy jedno- i dwuklatkowe z korytarzem lub galerią (il. 3). Schematy, ilustrujące wymienione formaty domów wielorodzinnych na rysunkach 2 i 3, określają podstawowe elementy ich struktury przestrzennej, a mia-

1. Formaty zabudowy wielorodzinnej
2. Formaty domów bezklatkowych, jednoklatkowych i dwuklatkowych
3. Formaty domów jedno- i dwuklatkowych z korytarzem lub galerią

nowicie: obrys budynku, układ mieszkań w poziomie oraz lokalizację schodów. Pozostałe elementy traktowane będą jako drugorzędne, przypisane rzeczom.

4. Trwałość formatu

4.1. Domy bezklatkowe

Format domu bezklatkowego o prostopadłym układzie ścian międzymieszkaniowych to czworak – budynek o obrysie kwadratu lub prostokąta, z czterema narożnymi mieszkaniami, oddzielonymi ścianami krzyżującymi się w środku rzutu.

Format ten wywodzi się z zabudowy folwarcznej, a począwszy od końca XVIII w. wykorzystywany był przy budowie domów robotniczych.

Ewolucja formatu czworaka przebiegała w kierunku horyzontalnym, gdzie połączone „czworaczne” sekcje tworzyły zabudowę dwuszeregową, podobną do angielskiej *back-to-backs*, a następnie w kierunku wertykalnym, poprzez spiętrzenie mieszkań. W ten sposób powstały formaty spiętrzonych czworaków (il. 2 a) i spiętrzonej zabudowy dwuszeregowej (il. 2 c). Ewolucji podlegała też zabudowa szeregowa, także w kierunku spiętrzenia mieszkań (il. 2 b).

Eric Firley i Caroline Stahl opisują przypadek kolonii robotniczej z lat 1853–70, Cité Ouvrière w Mulhousie, której podstawowym elementem zabudowy był czworak (*quadruple villa*) [10]. Półtora wieku później zrealizowano w pobliżu zespołu mieszkaniowy, wykorzystujący format czworaka, autorstwa zespołu Duncan Lewis/Scope Architecture/Block [11]. Format spiętrzonej zabudowy szeregowej został zastosowany m. in. przez J. P. Ouda w Hoek van Holland (1924) i Alvara Aalto w Sunila (1936–1954). Bardzo interesującą interpretację formatu spiętrzonej zabudowy dwuszeregowej (*back-to-backs*) zawiera projekt Hans Kollhof Architekten modelowego osiedla Hadersdorf w Wiedniu [12]. Mankamenty tego formatu, związane z jed-

nostronną orientacją mieszkań, zostały tu wyeliminowane przez szachownicowy układ mieszkań w pionie.

4.2. Domy jednoklatkowe

Jednym ze źródeł współczesnego formatu domu jednoklatkowego jest schemat spiętrzonego czworaka ze wspólną klatką schodową (il. 2 d). Tego rodzaju rozwiązania stosowane były początkowo w domach dla robotników rolnych i przemysłowych, następnie przybrały postać willi miejskich, wreszcie współczesnych niskich budynków punktowych. Eric Firely i Caroline Stahl wskazują na podobieństwo „domu sześciennego” (*Würfelhaus*), powstałego w willowej dzielnicy Drezn Striesen w latach 1890–1910, z willami miejskimi wybudowanymi w dzielnicy Berlina Spandau w latach 1994–2000 (architekci Nalbach + Nalbach) [13]. Cztery mieszkania na kondygnacji z wąską klatką schodową pośrodku to format m. in. słynnych budynków w Zurychu przy Hegianwandweg (EM2N Architekten) [14] i *Malzturm* (architekt Thomas Schregenberger) [15].

Format jednoklatkowego domu wielorodzinnego z rzędem mieszkań oddzielonych od siebie równoległymi ścianami (il. 2 e) występuje na przykład w projekcie czterech domów w Norymberdze przy Grätmühlstrasse z lat 1993–1995 (architekci Dietrich Fink i Thomas Jocher) [16].

4.3. Domy dwuklatkowe

Schemat domu dwuklatkowego z czterema mieszkaniami w narożach domu (il. 2 g) był często wykorzystywany m.in. w górnośląskich osiedlach robotniczych w drugiej połowie XIX wieku (Borgis w Zabrze, Kaufhaus w Rudzie Śląskiej). W tym czasie budynki oparte na tym samym formacie powstawały na przykład we Włoszech jako rezultat ewolucji pałacu miejskiego, poprzez elegancki dom wielorodzinny, po rozwiązania adresowane do masowego odbiorcy [17]. Obecnie często stosowane są formaty domów dwuklatkowych z rzędami mieszkań (il. 2 h), na przykład

w budynkach przy Katzenbachstrasse w Zurychu (architekt Zita Cotti) [18], czy przy Gellerstrasse w Bazylei (architekci Miller & Maranta) [19]. Dość popularny jest dziś format domu dwuklatkowego o większej niż cztery liczbie mieszkań na kondygnacji (il. 2 i), ze słynnym budynkiem w Maia Porto, zaprojektowanym w 2001 roku przez Eduardo Souto de Moura. Format wolnostojącego budynku wielorodzinnego z centralną klatką schodową, o większej niż cztery liczbie mieszkań (il. 2f), rozwijają od lat architekci Carlo Baumschlager i Dietmar Eberle, uzyskując w kolejnych projektach osiem i więcej mieszkań na kondygnacji.

4.4. Domy jedno- i dwuklatkowe z korytarzem lub galerią

Szczególne przypadki formatów domów jedno- i dwuklatkowych to schematy domów, w których oprócz jednej lub dwóch klatek schodowych występuje korytarz lub galeria (il. 3). Niewielki dom jednoklatkowy z galerią na piętrze został zbudowany na wielką światową wystawę w Londynie, według projektu Henry'ego Robertsa, jako modelowy dom dla rodzin. Obecnie istnieje bardzo wiele rozwiązań tego rodzaju. Wymienić warto wybudowany w 2002 roku elegancki dom jednoklatkowy z galeriami na 1. i 2. piętrze przy Pastoratsgasse w Bonn (architekt Uwe Schröder) [20] czy słynną „wieżę kwiatową” zrealizowaną w 2004 roku w Paryżu według projektu Édouarda François, o układzie korytarzowym.

5. Przemijanie rzeczy

Najstarsze rzeczy zrealizowane zgodnie z omówionymi formatami już nie istnieją, wskutek zmian społecznych i gospodarczych, rosnących potrzeb mieszkaniowych i rozwoju technicznych możliwości ich zaspokojenia. Zanikła w dużej mierze dawna, zwłaszcza drewniana, mieszkaniowa zabudowa folwarczna, zarówno w najprostszych, jak i bardziej złożonych formatach. Ginie zabudowa historycznych kolonii robotniczych, z jej pozorną prostotą, skrywającą ogromną różnorodność formatów. Zniszczenia wojenne, szkody górnicze, katastrofy, ale także ludzkie błędy i zaniechania, pochłonęły wiele domów i całych zespołów mieszkaniowych. Jeszcze innym przejawem przemijania rzeczy architektonicznych jest przystosowywanie zabudowy mieszkaniowej do zmieniających się potrzeb, a gdy to nie jest już możliwe – wymiana zużytej substancji mieszkaniowej na nową.

6. Podsumowanie

Typologia współczesnej zabudowy mieszkaniowej operuje częstokroć formatami znanymi od dawna i wykorzystywanymi w różnych kontekstach historycznych i przestrzennych, dla zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb mieszkaniowych. Rozwój architektury mieszkaniowej opiera się bowiem na ewolucji rozwiązań, opartych częstokroć na historycznie ukształtowanych formatach, których trwałość jest większa niż rzeczy, które dzięki nim powstały.

PRZYPISY

[1] J. Pallado, *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, Katowice 2007, s. 8.

[2] W. Seruga, *Warunki i kryteria kształtowania niskiej intensywnej zabudowy mieszkaniowej*, Kraków 1984, s. 16.

[3] F. Schneider (red.), *Grundrissatlas. Wohnugsbau/Floor Plan Manual. Housing*, wyd. 3, Basel 2004.

[4] G. Pfeifer, P. Brauneck, *Freestanding Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2010; G. Pfeifer, P. Brauneck, *Town Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2009.

- [5] J. Mozas, Fernández Per A., *Densidad. Nueva vivienda colectiva/Density. New Collective Housing*, Vitoria/Gaesteiz 2006.
- [6] E. Firley, C. Stahl, *The Urban Housing Handbook*, Chichester 2009.
- [7] F. Schneider (red.), *op.cit.*, s. 46–49.
- [8] P. Ebner i in., *Typology +. Innovative Residential Architecture*, Basel-Boston-Berlin 2010, s. 30–109.
- [4] G. Pfeifer, P. Brauneck, *Freestanding Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2010, s. 18–19.
- [10] E. Firley, C. Stahl, *op.cit.*, s. 84–91.
- [11] *Op.cit.*, s. 92–93.
- [12] G. Pfeifer, P. Brauneck, *op.cit.*, s. 34–35.
- [13] E. Firley, C. Stahl, *op.cit.*, s. 184–193.
- [14] G. Pfeifer, P. Brauneck, *op.cit.*, s. 56–57.
- [15] *Op.cit.*, s. 62–63.
- [16] F. Schneider (red.), *op.cit.*, s. 126–127.
- [17] E. Firley, C. Stahl, *op.cit.*, s. 214–221.
- [18] P. Ebner i in., *op.cit.*, s. 136–139.
- [19] *Op.cit.*, s. 394–397.
- [20] *Op.cit.*, s. 84–87.

BIBLIOGRAFIA

- Czarnecki W., *Planowanie miast i osiedli*, tom II, wyd. 2, Warszawa 1965.
- Ebner P. i in., *Typology +. Innovative Residential Architecture*, Basel-Boston-Berlin 2010.
- Firley E., Stahl C., *The Urban Housing Handbook*, Chichester 2009.
- Mozas J., Fernández Per A., *Densidad. Nueva vivienda colectiva/Density. New Collective Housing*, Vitoria/Gaesteiz 2006.
- Pallado J., *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, Katowice 2007.
- Pallado J., *Niskie wielorodzinne budynki punktowe dla terenów górniczych*, Zeszyty Architektury Polskiej, 3 (16), 1986.
- Pfeifer G., Brauneck P., *Freestanding Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2010.
- Pfeifer G., Brauneck P., *Town Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2009.
- Schneider F. (red.), *Grundrissatlas. Wohnugsbau/Floor Plan Manual. Housing*, wyd. 3, Basel 2004.
- Seruga W., *Warunki i kryteria kształtowania niskiej intensywnej zabudowy mieszkaniowej*, Kraków 1984.

Jan Pallado*

MULTIFAMILY HOUSE. DURABILITY OF THE FORMAT, PASSING THINGS

Multifamily housing formats are the subject of typological classification of modern residential architecture, but also the outline of an inspiring comparisons of houses that are distant from each other. They lead to the statement that the basic formats of multi-family houses are universal and timeless. Architectural things: groups of housing and multifamily houses are the subject of using up, transformations, and finally pass away. Format turns out as permanent, that is reborn in the next things.

Keywords: multifamily house, residential building, housing, typology, format

1. Introduction

A house is a relatively small residential building with a compact, separated body and a legible, usually simple form [1]. A multifamily house is a house meant for more than one family where flats are elevated above each other [2].

A format is a set of main features defining the structure of a work, assuming the changeability of secondary features. With reference to audiovisual arts, this commonly used term seems more adequate for the purposes of this article than its synonyms: a model (understood as a perfect prototype), a type (associated with typical construction) or a pattern (serving mechanical duplication).

This article presents certain formats of multifamily buildings, mostly the formats of a selected group of multifamily houses. In the former case, a format will be understood as a set of features shared by defined manners of shaping buildings; in the latter – as a collection of the main features of individual groups

of multifamily houses. In such a depiction, formats do not refer to a defined time and place – they are universal, timeless and durable, while architectonic things, defined complexes of multifamily buildings and specific multifamily houses get worn out, are transformed and then they fade away.

2. The formats of multifamily buildings

These days, the typology of contemporary multifamily buildings lags behind the inventive creators of residential architecture. However, there are some interesting and inspiring attempts to identify the concurrent features of residential buildings coming from various epochs and cultural environments.

The third edition (2004) of the monograph *Grundrissatlas. Wohnungsbau/Floor Plan Manual* [3] includes numerous examples of residential buildings constructed after World War II which are divided into three main typological groups: multistorey buildings, low buildings and estate buildings. The formats of multistorey buildings include: edge development, cor-

* Pallado Jan, Assoc. Prof. D.Sc. Ph.D. Arch., Silesian University of Technology, Faculty of Architecture, Chair of Architectural Design.

ner development, single-sided development (*Brandwand/Firewall Buildings*), complexes of freestanding buildings, single freestanding buildings, residential towers, terrace houses and space-enclosing structures (*Raumbildende Strukturen*). These formats are illustrated by almost one hundred examples which indicate their durability in the discussed period and similarity to historical formats presented in the introduction to the monograph.

In a cycle of publications entitled *A Housing Typology*, Günter Pfeifer and Per Brauneck present some interesting attempts to format new solutions of residential buildings and suggest dividing multifamily buildings on account of their layout in the plan into sequences (single, double and single-sided), blocks (continuous and perforated), complementary buildings and freestanding houses [4]. In their *Density Series*, Javier Arpa, Aurora Fernández Per and Javier Mozas also define the formats of contemporary multifamily buildings. The readers should pay special attention to an extended typology proposed by Mozas and Fernández Per who distinguish groups of solutions: houses, blocks, urban blocks, tall buildings and mixed solutions, and then several or more types inside each group [5].

Eric Firley and Caroline Stahl attempted to confront traditional and contemporary manners of shaping urban tissue by defining four typological groups: atrium buildings, terraced buildings, multifamily buildings and separated compounds [6]. Showing the convergence of the features of selected examples of residential buildings, sometimes very distant in time and space, they confirmed the validity of the thesis about the universality and timelessness of some formats of such buildings.

Obviously, individual typological classifications are based upon selected criteria. For the purposes of my

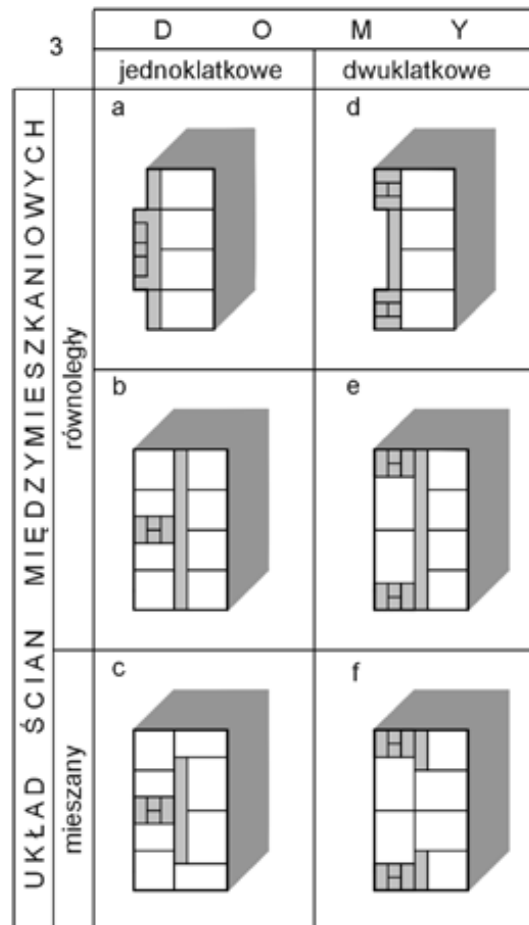
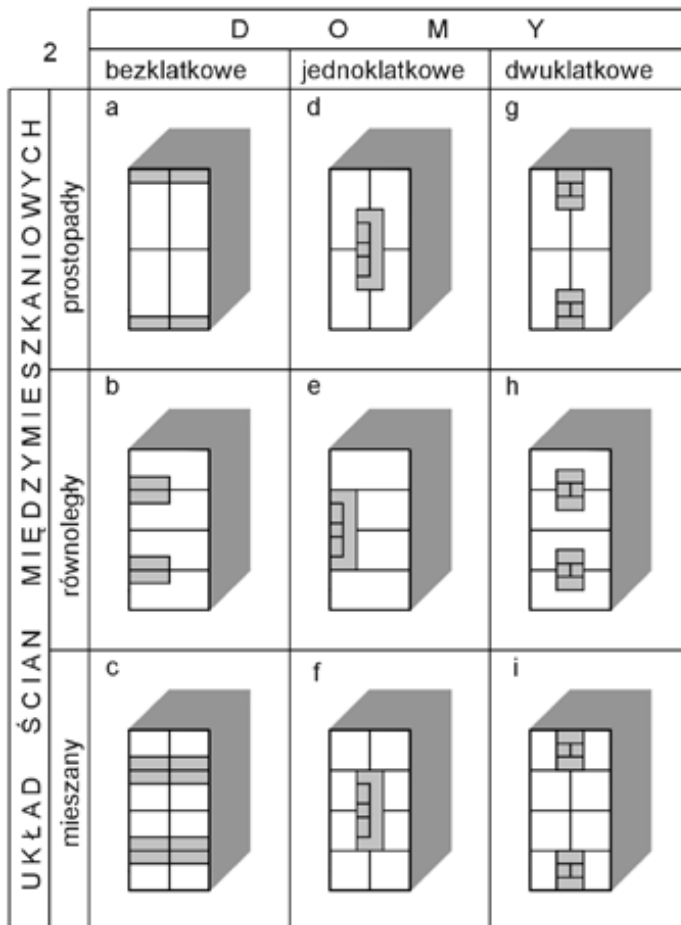
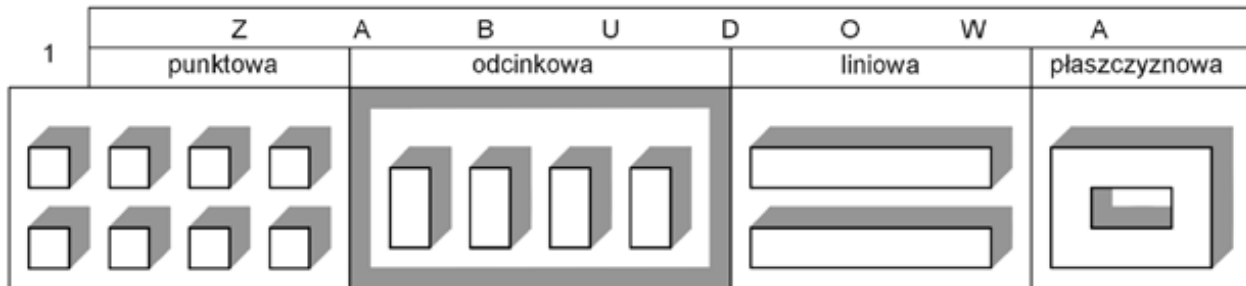
ruminations, I adopted a classification of layouts of multifamily buildings in a plan using elementary geometrical notions: a point, a section, a line, a plane referred to the size and shape of a projection as well as the arrangement of buildings which form individual formats of multifamily buildings (Ill. 1).

3. The formats of multifamily houses

The abovementioned surveys include some suggestions for formatting multifamily houses, too. Those based on “the typology of access” are particularly interesting. Hellmuth Sting distinguishes units (segments) with vertical, horizontal and mixed access [7]. A similar classification is proposed by Peter Ebner, Eva Herrmann, Roman Höllbacher, Markus Kuntscher and Ulrike Wietzorrek [8] although these authors classify objects with short corridors or galleries apart from staircases as buildings with vertical access as well. Pfeifer and Brauneck distinguish multifamily freestanding houses: without any staircases (with access to flats located upstairs by means of internal stairs belonging to these flats exclusively – this type is rather unluckily called semi-detached as if it was a semidetached house), with a staircase, with access from an internal courtyard, hybrid and tall [9].

This article adopts a division of multifamily houses into non-staircase (an equivalent of Pfeifer and Brauneck’s semidetached format), one-staircase and two-staircase (Ill. 2). Here, one- and two-staircase houses with a corridor or a gallery are equivalents of these authors’ category of hybrid houses (Ill. 3). Schematics illustrating the abovementioned formats of multifamily houses in Drawings 2 and 3 define the basic elements of their spatial structure, namely: the outline of a building, the layout of flats in the ground plan and the location of stairs. The remaining elements will be treated as secondary, attributed to things.

1. Formats of multifamily housing
2. Formats of non-staircase, one-staircase and two-staircase houses
3. Formats of one-staircase and two-staircase houses with a corridor or a gallery

4. The durability of a format

4.1. Non-staircase Houses

The format of a non-staircase house with a perpendicular layout of the in-between walls is a tetragon – a building with the contour of a square or a rectangle, with four corner flats and separated walls crossing in the middle of the projection.

This format originates from grange buildings – from the end of the 18th century, it was used in the construction of workers' houses.

The evolution of the format of a tetragon took the horizontal direction where connected quadrilateral sections formed two rows, similarly to the English “back-to-backs”, and next the vertical direction by elevating flats. This manner produced formats of elevated tetragons (Ill. 2 a) and elevated two-rowed buildings (Ill. 2 c). Terraced buildings also evolved towards elevating flats (Ill. 2 b).

Eric Firley and Caroline Stahl describe the case of a workers' colony from the years 1853–70, Cité Ouvrière in Mulhouse whose basic element was a tetragon (*quadruple villa*) [10]. One hundred and fifty years later, a residential complex, designed by the team Duncan Lewis/Scope Architecture/Block, using the format of a tetragon, was implemented nearby [11]. The format of elevated terraced buildings was applied by J.P. Oud in Hoek van Holland (1924), Alvar Aalto in Sunila (1936–1954) and others. A very interesting interpretation of the format of elevated two-rowed buildings (back-to-backs) is included in Hans Kollhof Architekten's design of the model estate of Hadersdorf in Vienna [12] where the shortcomings of this format, related to the single-sided orientation of flats, were eliminated by the chessboard layout of flats in the vertical.

4.2. One-staircase Houses

One of the sources of the contemporary format of a one-staircase house is the schematic of an elevated tetragon with a shared staircase (Ill. 2 d). Such solutions were initially used in houses meant for farm and industrial labourers, then they assumed the form of urban villas and finally of contemporary low point buildings. Eric Firley and Caroline Stahl show similarity between the “cubic house” (*Würfelhaus*) in Dresden's villa district of Striesen built in 1890–1910 and the urban villas in Berlin's district of Spandau built in 1994–2000 (Architects Nalbach + Nalbach) [13]. Four upstairs flats with a narrow staircase in-between is the format of Zurich's famous buildings in Hegianwandweg (EM2N Architekten) [14] and *Malzturm* (Architect Thomas Schreggenberger) [15]. The format of a one-staircase multifamily house with a row of flats separated from each other by parallel walls (Ill. 2 e) can be seen in the design of four houses in Nuremberg in Gratmühlstrasse from 1993–1995 (Architects Dietrich Fink and Thomas Jocher) [16] for instance.

4.3. Two-staircase Houses

The schematic of a two-staircase house with four flats in the quoin (Ill. 2 g) was applied frequently, e.g. in Upper Silesian workers' estates in the second half of the 19th century (Borsig in Zabrze, Kaufhaus in Ruda Śląska etc.). At that time, buildings based on the same format were constructed in Italy, for example, as a result of the evolution of a city palace, through a smart multifamily house, to solutions addressed to the admass [17]. At present, the formats of two-staircase houses with rows of flats are used (Ill. 2 h), e.g. in the buildings in Katzenbachstrasse, Zurich (Architect Zita Cotti) [18] or in Gellerstarsse, Basel (Architects Miller & Maranta) [19]. The format of a two-staircase house with more than four upstairs flats (Ill. 2 i) is quite popular today – see: the famous

building in Maia Porto designed by Eduardo Souto de Moura in 2001. The format of a freestanding multi-family building with a central staircase and more than four flats (Ill. 2 f) has been developed by the architects Carlo Baumschlager and Dietmar Eberle for years. Their designs allow for eight or more upstairs flats.

4.4. One- and Two-staircase Houses with a Corridor or a Gallery

Special cases of the formats of one- and two-staircase houses are the schematics of houses with a corridor or a gallery apart from one or two staircases (Ill. 3). A little one-staircase house with an upstairs gallery, designed by Henry Roberts, was built for the world exposition in London as a model family house. Currently, there are countless solutions of this kind. Let us mention a smart one-staircase house with galleries on the 1st and 2nd floor in Pastoratsgasse, Bonn (Architect Uwe Schröder; implementation 2002) [20] or the famous “flower tower” in the corridor layout, designed by Édouard François, implemented in Paris in 2004.

5. The fleetingness of things

The oldest things implemented in accordance with the presented formats do not exist anymore

– they faded away as a result of social and economic changes, increasing housing needs and the development of the technical possibilities of satisfying them. Most old, especially wooden, grange residential buildings, both in the simplest and the most complex formats, evanesced. Historical workers’ colonies with their apparent simplicity, which conceals the diversity of formats, are dying out. War devastations, mining damages, disasters as well as human errors and negligence took a heavy toll of hundreds of houses and entire residential complexes. One more symptom of the fleetingness of architectonic things is the adjustment of residential buildings to changing needs or – when it is impossible – the exchange of a worn-out housing substance for a new one.

6. Summary

The typology of contemporary residential buildings often uses well-known formats applied in various historical and spatial contexts in order to satisfy diverse housing needs. The development of residential architecture is closely related to the evolution of solutions which are frequently based on historically shaped formats whose lifespan is longer than the durability of the things they gave birth to.

ENDNOTES

[1] J. Pallado, *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, Katowice 2007, p. 8.

[2] W. Seruga, *Warunki i kryteria kształtowania niskiej intensywności zabudowy mieszkaniowej*, Kraków 1984, p. 16.

[3] F. Schneider (ed.), *Grundrissatlas. Wohnugsbau/Floor Plan Manual. Housing*, wyd. 3, Basel 2004.

[4] G. Pfeifer, P. Brauneck, *Freestanding Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2010; G. Pfeifer, P. Brauneck, *Town Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2009.

[5] J. Mozas, Fernández Per A., *Densidad. Nueva vivienda colectiva/Density. New Collective Housing*, Vitoria/Gasteiz 2006.

[6] E. Firley, C. Stahl, *The Urban Housing Handbook*, Chichester 2009.

[7] F. Schneider (ed.), *op.cit.*, pp. 46–49.

[8] P. Ebner i in., *Typology +. Innovative Residential Architecture*, Basel-Boston-Berlin 2010, pp. 30–109.

[4] G. Pfeifer, P. Brauneck, *Freestanding Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2010, pp. 18–19.

[10] E. Firley, C. Stahl, *op.cit.*, pp. 84–91.

- [11] *Op.cit.*, pp. 92–93.
 [12] G. Pfeifer, P. Brauneck, *op.cit.*, pp. 34–35.
 [13] E. Firley, C. Stahl, *op.cit.*, pp. 184–193.
 [14] G. Pfeifer, P. Brauneck, *op.cit.*, pp. 56–57.
 [15] *Op.cit.*, pp. 62–63.
 [16] F. Schneider (red.), *op.cit.*, pp. 126–127.
 [17] E. Firley, C. Stahl, *op.cit.*, pp. 214–221.
 [18] P. Ebner i in., *op.cit.*, pp. 136–139.
 [19] *Op.cit.*, pp. 394–397.
 [20] *Op.cit.*, pp. 84–87.

BIBLIOGRAPHY

- Czarnecki W., *Planowanie miast i osiedli*, Volume II, ed. 2, Warsaw 1965.
 Ebner P. et al., *Typology +. Innovative Residential Architecture*, Basel-Boston-Berlin 2010.
 Firley E., Stahl C., *The Urban Housing Handbook*, Chichester 2009.
 Mozas J., Fernández Per A., *Densidad. Nueva vivienda colectiva/Density. New Collective Housing*, Vitoria/Gaesteiz 2006.
 Pallado J., *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, Katowice 2007.
 Pallado J., *Niskie wielorodzinne budynki punktowe dla terenów górniczych*, Zeszyty Architektury Polskiej, 3 (16), 1986.
 Pfeifer G., Brauneck P., *Freestanding Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2010.
 Pfeifer G., Brauneck P., *Town Houses. A Housing Typology*, Basel-Boston-Berlin 2009.
 Schneider F. (ed.), *Grundrissatlas. Wohnugsbau/Floor Plan Manual. Housing*, ed. 3, Basel 2004.
 Seruga W., *Warunki i kryteria kształtowania niskiej intensywnej zabudowy mieszkaniowej*, Kraków 1984.